

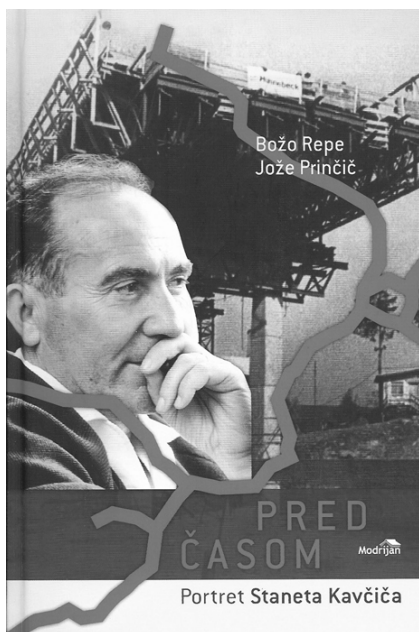
moči od uvoza poceni kitajskega blaga in kitajskih nakupov ameriških državnih obveznic prav tako velika, če ne še večja. Prav tako ne gre mimo dejstva, da je Kitajska začela spodrivati ZDA v vlogi poglavitne gonilne sile trgovske in gospodarske ekspanzije tako v Vzhodni Aziji kakor tudi zunaj nje. Zavedati se moramo, da naraščajoča gospodarska teža Kitajske v globalni politični ekonomiji sama po sebi še ne zagotavlja nastanka družbe s svetovnim trgom s središčem v Vzhodni Aziji, ki bi temeljila na vzajemnem spoštovanju svetovnih kultur in civilizacij. Arrighi je menil, "da je pogoj za takšen rezultat bistveno drugačen model razvoja, ki bi bil med drugim tudi socialno in okoljsko trajnosten in bi globalnemu Jugu ponudil alternativo, ki bi bila pravičnejša od nadaljnje zahodne dominacije". Eden od mogočih alternativnih rezultatov, kar je bilo značilno za vse prejšnje prehode hegemonij, ostaja tudi dolgo obdobje sistemskega kaosa. Arrighi je vsekakor s svojim razmišljanjem v zadnji izdaji Dolgega dvajsetega stoletja dokazal, da je bil resnično velik poznavalec in analitik svetovnega sistema, kar se pa tiče prihodnosti in možnih scenarijev, pa si lahko le želimo, da morebitni novi hegemoni center ne bo temeljil na tekmovalnosti, moči in oblasti, ampak predvsem na želji po pravičnejšem globalnem razvoju.

Monografija je, kljub temu da gre za znanstveno delo in da je obravnavana tematika izjemno kompleksna in zahtevna, napisana v poljudnem in jasnem jeziku. Knjiga je pomembna pridobitev za širšo strokovno javnost, glede na slovenski prevod in njeno aktualnost pa jo v branje priporočam vsem, ki bi radi bolje razumeli kapitalistični sistem in trenutno globalno gospodarsko krizo, ki je močno zarezala tudi v slovensko gospodarstvo.

Aleksander Lorenčič

Božo Repe, Jože Prinčič, Pred časom. Portret Staneta Kavčiča. Modrijan, Ljubljana 2009, 239 str., ilustrirano.

Knjiga *Pred časom - Portret Staneta Kavčiča* obravnava življenje in delo enega vodilnih slovenskih politikov 20. stoletja. Politika, ki je med letoma 1945 in 1972 zasedal vrsto pomembnih položajev, tako v Komunistični partiji Slovenije in kasneje Zvezi komunistov Slovenije kot tudi v tedanji strukturi oblasti, vrh in hkrati konec politične kariere pa je dočkal na mestu predsednika slovenske vlade oziroma Izvršnega sveta Skupščine Republike Slovenije. Nastala je na podlagi skupnega dela dveh uveljavljenih in priznanih zgodovinarjev, dr. Boža Repeta in dr. Jožeta Prinčiča. Omenjena avtorja pripadata srednji generaciji slovenskih zgodovinarjev in sodita med najboljše poznavalce zgodovine Slovencev po drugi svetovni vojni. Poleg tega sta se z obdobjem, v katerem je Stane Kavčič opravljal najvišje politične funkcije, oba raziskovalno že ukvarjala. Nekatera njuna dosežanja dela nedvomno sodijo med "temeljno" literaturo za omenjeno obdobje. Pri tem imam v mislih predvsem nekoliko predelano doktorsko disertacijo Boža Repeta *"Liberalizem" v Sloveniji* (1992) in njegovo znanstveno monografijo *Obračun s Perspektivami* (1990), posredno pa tudi njegova kasnejša dela *Slovinci v osemdesetih letih* (2001), *Jutri je nov dan - Slovenci in razpad Jugoslavije* (2002) in

Rdeča Slovenija - Tokovi in obrazi socializma (2003). Podobno kot zgoraj našeta dela sodijo med temeljno literaturo za omenjeno obdobje tudi nekatera dela Jožeta Prinčiča. V prvi vrsti serija treh znanstvenih monografij, v katerih je predstavil širša gospodarska gibanja, dogodke in osebnosti, ki so v letih 1945 do 1991 odločilno zaznamovali gospodarsko življenje na ravni takratne države in predvsem Republike Slovenije. Gre za dela *Slovenska industrija v jugoslovanskem primežu* (1945-1956) (1992), *V začaranem krogu - slovensko gospodarstvo od nove ekonomske politike do velike reforme 1955-1970* (1999) in *Iz reforme v reformo - Slovensko gospodarstvo 1970-1991* (2006). Slednja je nastala v soavtorstvu z ddr. Nevenom Borakom, ekonomistom in zgodovinarjem, ki je v slovenskem prostoru poznan kot avtor številnih znanstvenih, strokovnih in publicisti-

čnih del s področja ekonomije in ekonomske zgodovine. Poleg omenjene trilogije je Jože Prinčič kot avtor oziroma soavtor pomembno vplival na današnje razumevanje posameznih segmentov gospodarske zgodovine Slovencev še z naslednjimi deli: *Povojne nacionalizacije v Sloveniji 1945-1963* (1994), *Zgodovina slovenskega bančništva* (2000), *Bančniki v ogledalu časa - Življenjske poti slovenskih bančnikov v 19. in 20. stoletju* (2005), *Tovarna vijakov Plamen Kroga - od konca druge svetovne vojne do stečaja in novega začetka* (1945-1997) (2007) ter *Biti direktor v času socializma - med idejami in praksami* (2008).

Celovite predstavitev življenja in dela Staneta Kavčiča ter njegove umestitve v zgodovinski kontekst sta se torej lotila raziskovalca, ki se iz različnih zornih kotov že vrsto let sistematično ukvarjata z zgodovino Slovencev po drugi svetovni vojni. Avtorja ob tem nista zanemarila nobenega vidika njegovega dela in osebnosti, saj se Repe ukvarja predvsem s politično, Prinčič pa z gospodarsko zgodovino. Kavčič se namreč v zgodovino Slovencev ni vpisal le z bogato politično kariero, temveč tudi z zagovarjanjem liberalizacije gospodarstva. Zavzemal se je za nekakšno "tretjo pot" med zahodnim liberalnim kapitalizmom in državnim socializmom na Vzhodu, ki je prek naprednih ukrepov na področju gospodarstva vodila tudi k večji demokratizaciji celotne družbe. Vendar pa ni nikoli stremel k demokratični družbeni ureditvi, kakršno imamo oziroma naj bi jo imeli danes, temveč je rešitev iskal v samoupravljanju, ki bi se resnično razvilo v pluralistični smeri. Kot politični pragmatik se je namreč zavedal meja možnega ter pri svojem delu in razmišljanju ostal v okvirjih jugoslovanskega socialističnega sistema tako v družbenopolitičnem kot ozemeljskem smislu. Pri tem se je od drugih političnih sopotnikov razlikoval predvsem v zavedanju, da je univerzalna socialna varnost dolgoročno vzdržna le ob uspešnem gospodarstvu, ki deluje v skladu s tržnimi zakonitostmi.

Božo Repe in Jože Prinčič sta se skupnega dela lotila na predlog slednjega, ki se je v zadnjih letih veliko ukvarjal z Kavčičevo gospodarsko politiko ter z razvojem njegovih teoretičnih gospodarskih konceptov. Tako lahko podrobno in poglobljeno obravnavo obračuna z gospodarsko politiko vlade Staneta Kavčiča najdemo že v njegovem delu *Iz reforme v reformo*, ki se ukvarja z gospodarskim razvojem Slovenije v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Podobno kot Prinčič je tudi Božo Repe o Kavčiču napisal več besedil. Poleg tega je v preteklih desetletjih, kot je zapisal v zaključku knjige, do Kavčiča čutil tudi neke vrste moralni dolg, ki je nastal v prvem obdobju njegovega raziskovalnega dela, ko se je sistematično ukvarjal s partijskim liberalizmom in hkrati osvetlil številne sočasne dogodke in procese. Gre za obsežno delo, ki mu nekako kot »pika na i« manjka celovitejši opis življenja in dela Staneta Kavčiča, nedvomno vodilne osebnosti slovenskega partijskega liberalizma. Zato ne preseneča dejstvo, da sta s Prinčičem hitro našla skupni jezik in o njem napisala knjigo.

Knjiga *Pred časom - Portret Staneta Kavčiča* je bila predstavljena konec oktobra 2009. Izšla je pri založbi Modrijan, ki jo je zunaj letnega programa uvrstila na seznam lanskih novitet. Delo obsega 239 strani in je sestavljeno iz devetih poglavij, ki si sledijo v logičnem zaporedju. Nekatera izmed poglavij so nato zaradi lažjega pregleda in obsega problematike, s katero se ukvarjajo, razdeljena še z podnaslovi. Avtorja si v delu z vsakim naslednjim poglavjem izmenjata besedo. S tem je bralcu hkrati na voljo tako širša umestitev Staneta Kavčiča v politično realnost socialistične Jugoslavije in liberalne tokove, ki so se v njej pojavljali, kot tudi razvoj njegovega pogleda na gospodarstvo in ekonomsko politiko. Opozoril bi predvsem na prvo in drugo poglavje, ki sta morda najpomembnejši za razumevanje širšega zgodovinskega konteksta, v katerem je Kavčič opravljal najvišje politične funkcije in se kot politik z jasnimi stališči predvsem na področju politične ekonomije tudi izoblikoval.

V prvem poglavju Božo Repe predstavi politično pot Staneta Kavčiča, ki je zaznamovala tudi njegovo zasebno življenje. Poglavje, ki nosi naslov *Med revolucijo in liberalizmom*, se začne s Kavčičevim rojstvom 30. oktobra 1919 v rodnišnici v Ljubljani. Rojstvom, ki ga je sam kasneje označil za prvo samostojno politično dejanje. Rodil se je namreč kot nezakonski sin kmečke deklice in s tem povzročil zgražanje vaških klepetulj in opravljivk ter Rimskokatoliške cerkve. Nadaljuje se z šolanjem in prvimi delovnimi izkušnjami na bližnji žagi, ki so se končale z stavko in izgubo zaposlitve. S tem dejanjem je Kavčič kot član sindikata stopil na pot boja za pravice delavcev. Sledila je druga svetovna vojna in aktivno sodelovanje v odporniškem gibanju in Osvobodilni fronti. Julija 1941 je postal tudi član Komunistične partije Slovenije. V vojnem času se je zapletel tudi v prvi politični spopad znotraj partijskih vrst. Šlo je za različno ocenjevanje dogodkov na terenu, potem ko je spomladi 1942 nastala prva postojanka vaških straž v Št. Joštu nad Vrhniko. Do spora je prišlo, ker je Kavčič zagovarjal politično reakcijo na tako zgoden pojav belogardizma, medtem ko so nekateri zahtevali takojšnjo oboroženo uničenje te prve belogardistične postojanke na obrobju Polhograjskega hribovja. Omenjeni spor Kavčiču zaradi podpore Borisa Kidriča sprva ni škodil in se je še naprej uspešno vzpenjal po politični lestvici. Vendar pa njegova domnevna popustljivost do medvojnih nasprotnikov ni bila pozabljena, saj je spet prišla na površje nekaj desetletij kasneje kot del političnega obračuna z njim. Repe nato

nadaljuje s Kavčičevo poveljno politično kariero in nekaterimi podrobnostmi iz njegovega zasebnega življenja. Največ prostora pa nameni obdobju, ko je bil Stane Kavčič predsednik slovenske vlade, ter njegovemu političnemu padcu in vsemu, kar je sledilo. Od odstopa z vseh političnih funkcij pa do smrti je bil namreč Stane Kavčič izoliran in nadzorovan. Pripadniki Službe državne varnosti so spremljali vsak njegov korak in mu prisluškovali. Poleg tega se tudi ni smel oglašati v javnosti. Na nečloveške razmere, v katerih je preživel zadnja leta svojega življenja, kaže tudi dejstvo, da je v kleti iz drv zgradil nekakšno uto, v kateri se je lahko v miru pogovarjal z ženo. Prvo poglavje Repe sklene s smrtjo Staneta Kavčiča 27. marca 1987 oziroma leto dni kasneje z objavo njegovega dnevnika, ki ga je v najstrožji tajnosti pisal v obdobju po političnem padcu.

V drugem poglavju z naslovom *Gospodarski izzivi 1945-1965* nam Jože Prinčič predstavi razvoj Kavčičevega pogleda na gospodarstvo oziroma politično ekonomijo. Poglavje se začne z opisom Kavčičevega pogleda na gospodarstvo v prvih poveljnih letih, ko je po sprejemu prvega petletnega gospodarskega načrta vzneseno opisoval prednosti in uspehe po sovjetskem zgledu oblikovanega načrtnega gospodarstva ter v gospodarstvu videl le eno od področij družbenega življenja, ki ga je treba pospešeno in načrtno razvijati, da bo prek kontinuirane industrializacije postalo samozadostno in neodvisno od tujih vplivov. Konča pa se s Kavčičevim pogledom na gospodarsko problematiko v obdobju med letoma 1967 in 1972, ko je imel kot predsednik slovenske vlade v svojih rokah tudi realno moč odločanja in se je zavzemal za sprostitve ekonomskih zakonitosti in za bolj odprt trg. Ob tem se je Kavčič jasno zavedal tudi posledic takšne politike, saj je pričakoval številne bankrote in hude preizkušnje v slovenskih podjetjih, ki se ne bodo zmogla prilagoditi zaostritvi pogojev gospodarjenja in večji konkurenci.

V naslednjih petih poglavjih so nato podrobneje predstavljeni določeni segmenti Kavčičevega poveljnega političnega in gospodarskega delovanja, brez katerih celovita predstavitev njegovega življenja in dela ne bi bila mogoča. V tem delu knjige sta se avtorja posvetila slovenskemu partijskemu liberalizmu, Kavčičevi vladi in njeni gospodarski politiki, političnim aferam v času "liberalizma", gospodarskim razlogom za obračun s Stanetom Kavčičem in političnemu boju, ki se je končal s njegovim porazom. Na koncu knjige najdemo še dve poglavji, ki si ravno tako kot uvodni zaslužita posebno pozornost. V zaključku knjige sta namreč oba avtorja, seveda vsak s svojega vidika, ocenila zgodovinsko vlogo Staneta Kavčiča ter dediščino njegovih političnih in gospodarskih prizadevanj. Kot prvi se je omenjene naloge lotil Jože Prinčič, ki je med drugim zapisal, da ima Stane Kavčič zaradi karizmatičnosti, vizionarstva, odločnosti in doseženih rezultatov na gospodarskem področju veliko možnosti, da se v naš zgodovinski spomin zapiše kot eden od očetov naše nacionalne ekonomije. Podobno kot Prinčič v zadnjem poglavju razmišlja tudi Božo Repe, ki je izpostavil Kavčičevo spoznanje, da nacionalno vprašanje nikjer, niti v socialističnih državah in Jugoslaviji, ni rešeno enkrat za vselej, da so se jugoslovanske republike oblikovale kot države, ki zastopajo svoje interese, in da je zato treba na novo premisliti razmerje med razrednim in nacionalnim, saj v takih razmerah razredna lojalnost ne more biti več prioriteta. Omenjeno spoznanje je Repe označil za daljnovidno, saj je bilo v času blokovske delitve sveta, rutinsko samoumevnih in že utečenih odnosov med obema velesilama, ki so vključevali tudi posebno, vmesno vlogo Jugoslavije, vse drugo fantazija. Hkrati je Repe tudi

mnenja, da sta tako razmišljanje in ravnanje v svojem bistvu ustvarjala prihodnje ekonomske in politične temelje samostojne slovenske države.

Na splošno izid knjige sovпада z obdobjem, ko se je ob devetdeseti obletnici rojstva širša slovenska javnost spet spomnila na Staneta Kavčiča. V bližini Državnega zbora, na Trgu narodnih herojev, je bil v njegov spomin postavljen tudi doprnski kip. Seveda tudi tokrat ni šlo brez živahne polemike, ki danes spremlja vsako razpravo o povojni zgodovini in njenih akterjih. V očeh nekaterih je namreč Stane Kavčič le eden izmed slovenskih komunistov, ki so nas pripeljali v okrilje Titovega totalitarnega sistema in s tem slovenskemu narodu prizadejali globoke rane. Pretekli sistem nas je namreč, po njihovem mnenju, dolga desetletja na vseh področjih oddaljeval od razvite in bogate zahodne družbe. Ravno kar omenjeno stališče seveda vnaprej onemogoča vsako možnost pozitivnega ovrednotenja Kavčičevega dela in njegove vloge v slovenski povojni zgodovini. Taras Kermauner je npr. pred leti Kavčiča označil kot služabnika totalitarizma, ki ga je nato požrl, ker vsi totalitarizmi žrejo lastne otroke. Postavitvi spomenika Stanetu Kavčiču sicer niso sledile tako burne reakcije kot vrnitvi Titove ulice v Ljubljano in podelitvi odlikovanja, ki ga je iz rok predsednika Republike dr. Danila Türka prejel zadnji slovenski sekretar za notranje zadeve v prejšnji državi Tomaž Ertl, so pa številni opozarjali, da predstavlja spomenik Stanetu Kavčiču simbol, s katerimi se skuša legitimirati prejšnji sistem, ter da so pri tem najbolj glasni tisti, ki so sodelovali v političnem obračunu s Stanetom Kavčičem. Nadaljnjo potrditev za svoje mnenje so videli tudi v dejstvu, da stoji podoben kip Jožeta Pučnika le v Muzeju novejše zgodovine, čeprav bi si mnogo bolj zaslužil biti v bližini stavbe Državnega zbora. Pobudniki postavitve spomenika pa seveda Kavčiča in njegovo zapuščino vidijo v čisto drugačni luči. V obrazložitvi pobude so namreč zapisali, da je bil Kavčič, seveda glede na tedanje družbene razmere, na ekonomskem področju liberalec, na družbenem pa zgodnji predstavnik moderne levice, ki je iskal sožitje med delom in kapitalom. V nadaljevanju so nato še zapisali, da štejejo Staneta Kavčiča za vodilno osebnost gibanja, ki je že pred leti zagovarjalo razvojno usmeritev Slovenije, ki jo skušamo uveljaviti danes, in ga označili za vizionarja, ki je sledil svojim načelom in bil zaradi tega prisilno odstranjen iz političnega življenja. Ob tem mu posebej v dobro štejejo, da je povsem drugače od današnjih politikov vztrajal pri svojih načelih in se raje odpovedal nadaljnjemu vzponu na jugoslovanski politični hierarhiji, kot pa da bi zatajil svoje ideale.

Med današnjimi politikimi pa je morda najbolj sporno dejstvo, da vidi današnja vladajoča elita v Kavčičevi politiki, ki jo označuje za liberalno, enega izmed temeljev slovenske državnosti in hkrati v njegovih ekonomskih idejah išče možnosti za boljše ureditev sodobnega sveta. Po mnenju trenutnega predsednika Vlade Republike Slovenije Boruta Pahorja je namreč danes razmišljanje o Stanetu Kavčiču, posebej z vidika nekaterih temeljnih političnih in vrednostnih dilem, zelo aktualno. Pahor meni, da je globalna recesija spodbudila vrednostne premike, ki utegnejo pomembno prestaviti osi razvojnega modela razvitega sveta, kar bo pripeljalo do potrebe po novem temeljnem ravnovesju med tekmovalnostjo in solidarnostjo. In ravno pomena ravnovesja med tekmovalnostjo in solidarnostjo se je po mnenju predsednika vlade v svojih zgodovinskih okoliščinah dobro zavedal prav Stane Kavčič.

Pahorjevo iskanje usmeritev za prihodnost v Kavčičevih ekonomskih idejah je za trenutno opozicijo še nekako sprejemljivo, saj v njem vidijo predvsem politično

propagando nasprotne strani. V celoti pa zavračajo stališče, da predstavlja Kavčičeva politika enega izmed temeljev slovenske državnosti, saj vse zasluge pripisujejo slovenski pomladi in Demosu. V zvezi s tem smo lahko konec lanskega leta na osrednji slovenski televiziji slišali celo izjavo, da v Sloveniji pred pomladjo leta 1990 ni bilo ničesar, kot da se ne bi vsi junaki slovenske demokratizacije in osamosvojitve rodili, šolali in osebno oblikovali v času prejšnjega sistema. Samo nekaj dni (maja 2010 - op. a.) pa je stara izjava Lojzeta Peterleta, predsednika prve demokratično oblikovane slovenske vlade, ki je ob dvajseti obletnici njene izvolitve v skupni izjavi poudaril, da ta vlada odklanja razlage in dejanja, ki skušajo pripisovati neresnično vlogo pri demokratizaciji in osamosvajanju nosilcem nedemokratičnega režima. Slovenija je dosegla suvereno državnost, mednarodno uveljavitev in nov gospodarski razvoj, ker se je odločila za prelom s starim redom, je še dejal. Ravno kar omenjene besede sicer ne letijo na Staneta Kavčiča, vendar se ga vseeno dotikajo kot enega izmed nosilcev nedemokratičnega režima in s tem onemogočajo pozitivno ovrednotenje njegove zgodovinske vloge.

Zgoraj predstavljena polemika, ki je spremljala in zaznamovala odkritje kipa ter devetdeseto obletnico rojstva Staneta Kavčiča, je nazorno pokazala, kako dobrodošel je danes podroben zgodovinski opis njegovega življenja in dela. Poleg tega do sedaj celovitega in poglobljenega zgodovinskega dela o Stanetu Kavčiču, ki bi temeljilo na primarnih virih, še nismo imeli. Zato je bil marsikateri vidik njegove osebnosti ter dosežkov na političnem in gospodarskem področju prepuščen spominom sodobnikov in nosilcev takratnih dogodkov, ki pa so si pogosto konfliktni in diametralno nasprotni. Staneta Kavčiča so si namreč nekateri zapomnili kot trdega partijca, ki je ukinil revijo *Perspektive*, spet drugi kot predhodnika moderne levice, ki je iskal sožitje med delom in kapitalom. Slovensko zgodovinopisje je torej s knjigo *Pred časom - Portret Staneta Kavčiča* pridobilo novo znanstveno korektno in hkrati zelo zanimivo delo, saj sta avtorja v besedilo vpletla tudi poglede in občutja nekaterih njegovih najbližjih sorodnikov in sodelavcev. Pri pisanju sta avtorja veliko prostora namenila tudi zgodovinskemu času oziroma širšim političnim in gospodarskim okoliščinam, v katerih je živel in deloval Stane Kavčič, kar daje delu v današnji poplavi zgodovinskih ocen, ki zanemarjajo dejstvo, da v njegovem času Slovenija ni bila neodvisna in samostojna država, še posebno vrednost. Kavčiča namreč ni mogoče razumeti brez jugoslovanskega socialističnega okolja, v katerega je bila takrat vpeta Slovenija. Zato knjigo priporočam v branje vsem, ki jih zanima sodobna slovenska zgodovina, saj delo kljub jasno opredeljenim stališčem obeh avtorjev omogoča dokončno interpretacijo historičnega dogajanja bralcu. Ob tem bi se veljalo spomniti še na besede zgodovinarke najmlajše generacije dr. Mateje Ratej, ki je prepričana, da se ne kaže obremenjevati z vprašanjem, kaj nas lahko Stane Kavčič nauči. "Odgovor je konkretno nič. Četudi se vednost nalaga iz roda v rod, preizkušenih zgodovinskih formul ne moremo brez posledic cepiti na novo realnost. Pomembno je kako se ga spominjamo. To je ključnega pomena za konstrukcijo realnosti sodobnega trenutka; kakšen vrednostni sistem negujemo kot skupnost in kako se izgrajuje skupinska, naša nacionalna identiteta."

Blaž Babič